

A geoparkok szerepe a geoturizmusban, különös tekintettel a hazai helyzetre

The role of geoparks in geotourism and with special regard to the domestic situation

Szerzők: Pappné Vancsó Judit¹ – Nagy Mónika² – Bazsó Tamás³

A geoturizmus mind hazánkban, mind világviszonylatban dinamikusan fejlődő jelenség, amely gyakran a tematikus bemutatóhelyekhez, geoparkokhoz köthető. A már meglévő turizmusformákhoz képest a geoturizmus újdonságértéke a földtudományos bázison nyugvó, azonban mégis komplex, a geológia és az arra épülő élő-, valamint épített környezet összefüggéseit egyaránt vizsgáló szemlélet, ahol földtudományi értékeink védelme kap elsődleges fontosságot. Hazánk két UNESCO Globális Geoparkjának közel tíz éve tartó működése mérhető pozitív változásokat eredményezett az érintett területek látogatottságában. Félő azonban, hogy az UNESCO rangot elérni nem, vagy csak nehezen tudó, de megismerésre és védelemre méltó értékekkel rendelkező tájaink földtudományi- és kultúrtörténeti kincsei – a védettségüket garantáló kategória nélkül – rejtve maradnak. A Magyar Geopark Bizottság által kidolgozott Nemzeti Geopark Koncepció a fenti problémát hivatott orvosolni.

Geotourism is a dynamically developing phenomenon both in Hungary and in the world. This form of tourism is often related to geoparks. Compared to existing forms of tourism, the novelty of geotourism is its earth science basis, together with the complex approach which involves the studying of our living and built environment, although the protection of our geological values is of primary importance. The ten year duration of two UNESCO Global Geoparks in Hungary has produced measurably positive changes in the number of visitors. However, it is feared that the geological and cultural values of our other geographical areas will remain hidden without the protection guaranteed by a category system. Specifically, achieving the UNESCO Global Geopark title is relatively difficult, especially for territories lacking the potential for the application procedure. However, the National Geopark Concept developed by the Hungarian Geopark Committee is intended to solve this problem.

Kulcsszavak: geopark, geoturizmus, nemzeti geopark, turisztikai termékfejlesztés, Soproni-hegység.

Keywords: geopark, geotourism, national geopark, tourism product development, Sopron Mountains.

1. Bevezetés

A geoturizmus az ökoturizmus egy speciális, napjainkban egyre gyorsabban fejlődő formája. A jelenleg megértését és megismerését hazánkban egye-

lőre csekély volumenű, nemzetközi vonatkozásban már bővebb releváns, jellemzően a földtudomány ismeretein alapuló munka segíti. Általánosan igaz, hogy a geoturizmust érintő tudományos igényű munkák hazai részről elsősorban a földtudomány képviselőinek tollából származnak, és alapvetően egy-egy lehetséges vagy megvalósult új geoturisztikai attrakció (geopark, átadott tanösvény, látogatóközpont) bemutatására, illetve az alkalmazott módszertanra vonatkoznak (TARDY-SZARVAS 2008, FUTÓ 2013, ALBERT et al. 2018, HORVÁTH

¹ egyetemi docens, Soproni Egyetem, vancso.judit@uni-sopron.hu

² okleveles faipari mérnök, egyéni vállalkozó, monstone@monstone.hu

³ egyetemi adjunktus, Soproni Egyetem, bazso.tamas@uni-sopron.hu

2019, PÁL-ALBERT 2020). A nemzetközi szakirodalmak között már találkozzunk egyéb, a gazdasági-társadalmi vonatkozásokat tárgyaló (FARSANI et al. 2011a), vagy a turizmus irányából közelítő munkákkal is (BUCKLEY 2010, DOWLING 2013), ami jelzi – a napjainkra egyébként roppant mennyiségben felgyülemlett – szakmai anyagok sokszínűségét, illetve a kutatótársadalom téma felé fordulását.

A teljesség igénye nélkül, a Geoheritage című folyóirat 2012-ben két teljes különszámot szentelt a témában íródott publikációknak (például HOSE 2012, BUREK 2012), míg a folyóirat kiadója 2013-tól kezdődően *Geoheritage, Geoparks and Geotourism* címen egy eddig tizenhárom kötetet számláló könyvsorozatot indított szintén a témakörben (például KELLEY et al. 2019, GAMKRELIDZE et al. 2021). A szakmában már régóta várt, több, mint hétszáz oldalát számláló *Dictionary of Geotourism* végül szintén napvilágot látott a területet érintő, addig felmerült összes fogalmat felsorakoztatva, a jelenség történetének mérföldköveit bemutatva (CHEN et al. 2020).

Ugyan a turizmus egy meglehetősen speciális, földtudományi ismereteken alapuló szegmensével állunk szemben, úgy véljük, mégis fontos lenne azt a turizmust tudományos igénnyel művelők részéről itthon is fókuszba helyezni, valamint általuk is nyomon követni a geoturizmus akár hazai, akár nemzetközi fejlődését, ami, mint azt látni fogjuk a további fejezetekből, óriási léptekkel halad előre. E tanulmány célja, hogy a turizmus újdonságai iránt fogékony olvasót, illetve a szakma képviselőit tájékoztassa a fent már említett turizmusforma, s főként az ahhoz szakmailag szorosan kapcsolódó geoparki működés nemzetközi, illetve hazai helyzetének és lehetőségeinek közérthető bemutatásával.

2. A geoturizmus fogalma

A geoturizmus, a fenntartható turizmus képviselőjeként, az ökoturizmushoz áll legközelebb, és a fellelhető definíciókat alapul véve legrovidebben talán így lehetne megfogalmazni: a geoturizmus az utazás gyönyörűségét Földünk különleges földtudományi értékekkel rendelkező, jelentős természeti-kulturális adottságú tájainak megóvásával társítja. Ross Dowling és David Newsome 2018-ban (DOWLING-NEWSOME 2018) elemezte az addig a témában született tudományos munkákat (az általuk elsőként jegyzett Thomas A. Hose publikációjától kezdve, HOSE 1996). Megállapították, hogy a geoturizmus definíciója már az említett időtáv alatt is többször átfőrtékelődött, valamint problémaként vetették fel a fogalom megközelítésének irányát a

pusztán geológiai, illetve a tágabb földrajzi megközelítés különbségei miatt. Interpretációjukban a környezetet abiotikus (élettelen), biotikus (élő) és kulturális összetevőkre osztják. E felfogás mentén a pusztán geológiai megközelítés szerint a geoturizmus elsősorban az abiotikus környezeti összetevőkre fókuszál, míg a földrajzi megközelítésben mindhárom szegmens érintett. Végző konklúzióként a következő definíciót alkották meg (DOWLING-NEWSOME 2018:8): "A geoturizmus a, geositeokhoz (geohelyszínekhez) kötődő, geológiával és tájjal kapcsolatos turizmus. Célja a földtudományi értékek megőrzésének (geokonzerváció) elősegítése a földtudományi örökség (geoheritage) és geodiverzitás (geológiai sokféleség) megértésével és annak megfelelő interpretációjával. Tágabb értelemben egy geosite együtt értelmezendő annak biotikus és kulturális környezetével, tehát a környezet egy sokkal holisztikusabb megközelítést jelent. Ez a földtudományi alapközből kiinduló felfogás a világ előremutatóbb megértéséhez és annak felértékelődéséhez vezethet". A definícióban foglaltakból kiemelendő a geosite fogalma (ami a hazai szaknyelvben geotópként terjedt el): a geosite olyan földtudományi látnivaló, ami tudományos vagy társadalmi-gazdasági, illetve turisztikai szempontból országos vagy nemzetközi jelentőséggel bír (WIMBLEDON 1996, CLEAL et al. 1999, WIMBLEDON-SMITH-MEYER 2012, HORVÁTH 2019, MGB 2019). A fogalom értelmezése nélkülözhetetlen a geoturizmus, illetve a geoparkok (ld. következő alfejezet) fogalmi magyarázatához, e nélkül ugyanis sem geoturizmus, sem geopark nem létezik.

Amennyiben megvizsgáljuk más szerzők (PÁL-ALBERT 2020) definíciókra vonatkozó elemzéseit, hasonló végeredményre jutunk. Összességében megállapítható, hogy a geoturizmus esetében az attrakció tanulmányozása és megértése során a hangsúly ugyan a földtudományi értékeken van, azonban ez utóbbit teljes környezetében (élő, élettelen és épített) értelmezzük, szinergiába vonva az egyéb örökségi elemeket a legnagyobb léptéktől a legkisebb irányába haladva (földtani múlt, anyaközet, recens élővilág, történelmi-, kulturális érték, hagyományörzés).

3. A geoparkok szerepe a geoturizmusban – a hazai geoparkok működési tapasztalatai

Geoturizmus már régóta létezik (gondoljunk itt például a szinte kizárólag a földtudományi értékei miatt látogatott Strombolira, vagy az észak-ír *Óriások útjára*), sőt, a geoparkok megjelenése előtt is gyakran előfordult egy-egy kitüntetett földtudo-

mányi érték UNESCO világörökséggé nyilvánítása (Lipari-szigetek, Aggteleki-karszt). Ezen kívül a földtudományi értékek védelmét nemzeti parkjaink feladatai között is számon tartjuk.

Jelen tanulmányban azt szeretnénk hangsúlyozni, miben más a geoturizmus, ha az a geoparkokhoz kötődik. Azt a szakmai és jogi alapokon nyugvó szervezett keretet ugyanis, ami hosszú távon is képes a földtudományi értékek megőrzésére és bemutatására, jelenleg a geoparkok jelentik.

A geopark definiálása szintén összetett feladat. Globális léptékben vizsgálva a kérdést léteznek nemzeti és úgynevezett UNESCO Globális Geoparkok. Hazánkban jelenleg az UNESCO Globális Geoparkok hálózatába tartozó, az UNESCO Globális Geopark Tanács által elismert területek tekinthetők geoparknak. A geopark definícióját az „UNESCO Nemzetközi Földtudományi és Geopark Program (IGGP) alapszabálya”, valamint a kapcsolódó „UNESCO Globális Geoparkok alapszabálya és működési irányelvei” dokumentumok tartalmazzák (IGGP 2015). Ezek szerint „a (UNESCO Globális) geopark olyan egyedülálló, egységes földrajzi terület, ahol a nemzetközi jelentőségű geológiai értékkel rendelkező táj kezelése és védelme holisztikus szemlélettel történik, az oktatást és a fenntartható fejlődés koncepcióját egyaránt magában foglalva. A nemzetközi jelentőségű földtudományi érték elismerése az UNESCO Globális Geoparkok Értékelő Munkacsoportjának (UNESCO Global Geopark Evaluation Team) ítéletén múlik, a terület geológiai értékeit feltáró tudományos publikációk kutatási eredményein alapuló értékelési jelentés eredményeként. Az UNESCO Globális Geoparkok földtudományi örökségüket a terület minden más, természeti- és kulturális örökségével együtt értelmezik, elősegítve mindezzel azoknak a kulcsfontosságú kérdéseknek a megértését, amelyekkel a társadalomnak szembe kell néznie azon a dinamikus bolygón, ahol mindnyájan élünk”.

Az Európai Geoparkok Hálózatának (EGN), a Globális Geoparkok Hálózatának (GGN), valamint a hazai Bakony-Balaton UNESCO Globális Geoparknak (BBG) és a Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geoparknak (NNG) a forrásaira támaszkodva összefoglalóan és közérthetően tehát a geopark: olyan jelentősebb kiterjedésű, gazdag földtudományi örökséggel rendelkező terület, ami jelentős történelmi, kulturális és ökológiai értékkel bír, melyek megőrzése fontos, és tesznek is érte. A helyi közösségek bevonása, a helyi gazdaságfejlesztés egyaránt célja. Bekapcsolódik a környezeti nevelésbe, az oktatásba és a tudományos kutatásokba. Alapvető feladata a földtudományi örökség jelentőségének tudatosítása a helyben élők

körében. A határon átnyúló geoparkok esetében a geoparknak politikai-társadalmi célzata is van, határok nélküli egységbe foglalni a történelem során szétszakadt tájakat és közösségeiket, elősegítve a párbeszédet, egymás értékeinek megismerését.

A geopark koncepció előfutáraként értelmezhető „Digne Convention” dokumentum (PROGEO 1991) fontos állomás a *geoparkmozgalom* történetében, ugyanis a földtudományi örökségvédelem szükségességének nemzetközi szintű deklarálása ekkor történt meg először. 1997-ben az UNESCO földtudományi tagozata meghirdette az „UNESCO geoparkok koncepcióját”, majd innentől kezdve az akkor még önállóan (tehát nem az UNESCO égisze alatt) létrejött geoparkokkal együttműködve tevékenykedett a mozgalom előmozdításáért. Az első négy, a szakma által is elismert geopark 2000-ben alakult – a mérföldkő egyúttal az Európai Geoparkok Hálózat (EGN) megalakulását is jelentette. 2004-ben nyolc kínai geopark csatlakozásával az akkor már tizenhét európai tagot számláló hálózatból létrejött a nemzeti Geoparkok Globális Hálózata (GGN), amelyben az EGN így immár regionális szervezatként működött tovább (IGGP 2015). Az akkor még csupán néhány országra kiterjedő szervezet ma már 161 geoparkkal rendelkezik 44 országban (GGN 2020). A GGN 2015-ben került az UNESCO égisze alá. Az EGN 26 országban 81 geoparkot tudhat magáénak (EGN 2020).

Az UNESCO Nemzetközi Földtudományi és Geopark Program (IGGP) egyik alappillére az UNESCO Globális Geoparkok alkotják, amelyek kiemelt feladata a GGN tagság és a hálózatban való együttműködés. A hálózat több, mint egyedi geoparkok gyűjteménye. Az intenzív hálózati munka a munkacsoportok, a közös projektek, a területek (például Danube GeoTour⁴) és a kezdeményezések (például GEOfood⁵) összekapcsolását jelenti, felkarolva egyben olyan alulról jövő kezdeményezéseket a helyi termelők, gazdasági szereplők, közösségek bevonásával, amelyek fenntarthatóan segítik a helyi terület- és gazdaságfejlesztést (IGGP 2015). A tanulmány szempontjából lényeges kiemelni, hogy egyes, gazdasági értelemben marginálisnak tekinthető, területek fejlődéséhez egy geopark létesítése a hálózati működés előnyeinek túl épp a fellendülő geoturizmus, valamint az arra épülő infra- és szuprastuktúra révén járulhat hozzá jelentős mértékben. A geoparkok jelenlétének társadalmi-gazdasági szerepe (területfejlesztés, környezeti nevelés) tehát legalább olyan hangsúlyos, mint a földtudományi örökségről való gondoskodás.

Bár fentiekből is kiderül, milyen gyorsan gyarapszik a Globális Geoparkok száma, mégis ér-

⁴ <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/danube-geotour>

⁵ <https://www.geofood.no/>

demés megjegyezni, hogy UNESCO Globális Geoparkká válni nem egyszerű feladat. A pályázat szigorú, több lépcsős folyamata során a leendő geoparknak bizonyítania kell, hogy valóban megfelel a definícióban foglalt kritériumoknak, tehát a tanösvényeket, a látogatóközpontokat, a helyi közösségek bevonását nem a jövőben kell megvalósítani, mint egy ígéretet téve, hanem a pályázat benyújtásakor már rendelkezni kell ezek egy bizonyos részével. Azonban a geopark cím nem örökre szól. A geoparknak éves jelentési kötelezettsége van, négy évente pedig felülvizsgálják a jogosultságát, ahol előfordulhat a rangtól való megfosztás is (IGGP 2015).

3.1. A HAZAI UNESCO GLOBÁLIS GEOPARKOK

Magyarország első geoparkja, a Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geopark (NNG), a világ első határon átnyúló geoparkjaként 2010-ben vált a GGH tagjává. Küldetése, hogy a történelem során szétszakadt nógrádi tájat újra egyesítse a geoturizmus komplex térségfejlesztési lehetőségeivel. Az 1619 km² területű geopark 64 magyar és 28 szlovák település földtudományi, természeti, történeti és kulturális örökségét, palóc hagyományait őrzi, ápolja és mutatja be. A geopark küldetését jól szimbolizálja a címerként választott Somoskő vára, amely egy bazaltsziklán áll lábánál a trianoni országhatárral (CHEN et al. 2020). A vár közvetlen környezetében találhatóak az országos hírű „hajlott bazaltorgonák”. Bár a geopark leginkább a gazdag őslénytani leleteiről és különleges vulkáni képződményeiről ismert, olyan értékek is találhatóak a területén (üledékes kőzetbe vájt középkori barlanglakások, várak vulkáni kürtőkön), ahol a kulturális értékek és a földtudományi formák szervesen összefonódnak. A geopark földtudományi szempontból legjobban feltárt és több mint százötven éve kutatott része az egykori erdőket, vízparti élőhelyeket elpusztító és az ott élő állatok lábnyomainak sokaságát megőrző miocén riolitvulkanizmus Európa Diplomás bemutatóhelye Ipolytarnócon⁶.

A magyar és szlovák fél működőképes partnerségi viszonyát tükrözi, hogy geopark irányítótestületében mindkét ország képviselői jelen vannak, illetve, hogy a geopark székhelyeként egy magyar (Eresztvény) és egy szlovák (Fülek) központ egyaránt funkcionál. Az együttműködés alapját kezdetben a közös, mindkét fél részéről kis- és mikroszinten (helyi közösségek, önkormányzatok, civil szervezetek, együttműködő állami szervezetek, például Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, összefogásával) elinduló kezdeményezés jelentette, amely-

nek első kézzelfogható eredménye egy olyan *geológiai tanulmányút* kialakítása volt, ami a két ország egy-egy területét fedi le és amely aztán több lépésben, hosszú évek kitartó munkájának eredményeként globális geoparkká forrta ki magát (TARDY et al. 2018).

A Bakony-Balaton UNESCO Globális Geopark alapítási és működési körülményei eltérnek a Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geoparkétól, ugyanis alapító és fenntartó szervezete a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság⁷. A geopark 2011-ben kapta meg az UNESCO rangot. 3244 km²-es területe jóval nagyobb, mint a másik hazai geoparké. A Kis-Balaton tájegység kivételével magába foglalja a Balaton-felvidéki Nemzeti Park területét, a Magas-bakonyi Tájvédelmi Körzetet, a Somló Tájvédelmi Körzetet, Fonyód térségét, továbbá nyolc földtudományi jelentőséggel bíró természetvédelmi területet. A geopark földtudományi szempontból legjobban feltárt része a Balaton-felvidék, ahol többek között Európa egyik legsűrűbb vulkánmezője is található. Ezen kívül a földtudományi, vulkanológiai és felszínalaktani adottságairól nevezetes Tihanyi-félsziget elnyerte az Európa Diplomát is (TARDY et al. 2018).

Mindkét geoparkról elmondható, hogy magas színvonalú látogatóközpontokat, tanösvényeket működtetnek, rendszeresen szerveznek rendezvényeket, vezetett túrákat a nagyközönség számára, illetve aktívan kiveszik részüket a környezeti nevelésből és a természetvédelmi területek komplex felújításából. A két geopark kiváló menedzselésének köszönhető a hálózatban való gondolkodás és működés, valamint a magas színvonalú marketingkommunikáció és megjelenés, ami azonnal tetten érhető mind az internetes felületeken, mind a geoparkok egy-egy látogatóközpontjában.

A BBG esetén külön kiemelendő, hogy a helyi közösségek bevonása érdekében komoly erőfeszítéseket tesz. Ezt bizonyítják az országban máig egyedülálló, nyílt geotúra-vezetői tanfolyamok, a szállásadókkal, vendéglátó egységekkel való geoturisztikai célú együttműködések, valamint a helyi termelők részére kiírt Bakony-Balaton Geopark Termék Védjegy (GEOPARK ANNUAL REPORTS 2016-2019).

Egy tanösvényt természetesen túravezető segítségével nélkül is végig lehet járni, azonban a túravezető ismeretei általában túlmutatnak a táblákon olvasható tudnivalókon, és azokat a területeket is ismeri, ahol még nincs, és esetleg nem is lesz, kialakított tanösvény. Fontos megjegyezni, hogy a geotúra-vezető nem a hagyományos módon frontálisan, hanem interaktívan tanít, mesél, segít el-

⁶ <https://www.nogradgeopark.eu>

⁷ www.geopark.hu

képzelné a geológiai idők tájait, illetve mindazt, ami már nincs a szemünk előtt, legfeljebb csupán a maradványai. Tiszteletben tartja a vendégek életkorát, nem hajszolja őket, nem terheli őket fölösleges szakkifejezésekkel, barátságosan, közérthető módon adja át az ismereteit.

Mindkét park esetében elmondható, hogy az UNESCO márká megszerzése markánsan hozzájárult a terület ismertségének és látogatottságának növekedéséhez. Az 1. táblázat adataiból egyértelműen látszik a bőszeges és növekvő tendenciát mutató látogatószám. Mindez nyilvánvalóan köszönhető a kiemelkedő marketingkommunikációs eszközöknek is, amelyek közül kiemelendő a rendszeres médiaszereplés.

geotúra-vezető képzéseken végzett szakemberek biztosítják.

A NNG esetében a látogatottságot tekintve valamelyest szerényebb adatokat találunk, ne feledjük azonban, hogy a terület nem olyan frekvenciát, mint a Balaton térsége, ezen kívül közlekedéscsúszrajzi elhelyezkedése is kedvezőtlenebb, kiterjedése pedig épp fele a másik geoparkénak. A terület egy sokatmondó statisztikája az Ipolytarnóc – Geológiai Tanösvény látogatottságára vonatkozik, mely szerint 2010-ig visszamenőleg az átlagos éves látogatószám, minimális szórással, 29 800 fő (NNG adatközlései alapján). A NNG kuriózuma, hogy geotúráinak egy része határon átnyúló, valamint hogy a geoturizmust a zárandokturizmussal ösz-

1. táblázat

A hazai UNESCO Globális Geoparkok látogatottsági adatai

	BBG				NNG			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Összes látogatószám (fő)	342 221	370 920	375 448	326 571	196 000	200 000	220 000	250 000
Geotúrák száma (db)	95	144	146	n.a.	*	*	*	*
Geotúrákon részt vett (fő)	2 876	4280	4000	n.a.	*	*	*	*
Összes szervezett egyéb esemény (alkalom)	150	201	193	101	66	72	76	72
Iskolásoknak szervezett környezeti neveléssel kapcsolatos esemény (alkalom)	88	75	82	46	67	58	59	62
Médiamegjelenés (alkalom)	46	102	92	20	89	23	32	34

Forrás: saját szerkesztés a GEOPARK ANNUAL REPORTS 2016, 2017, 2018, 2019, valamint a BBG és a NNG adatközlései alapján. Megjegyzés: *A NNG rendszeresen, havonta két-három alkalommal hirdet meg szervezett geotúrákat, átlagosan húsz és harminc fő közötti létszámmal, amelyek magyar és szlovák oldali területeket egyaránt érintenek. A legrendszerezesebb meghirdetett túra az Ipolytarnóc-Geológiai Tanösvényen szervezett túra (lásd a szövegekben).

A statisztikák egyértelműen bizonyítják a két geopark környezeti nevelésben betöltött meghatározó szerepét. Ami a geotúrák számát és azok látogatottságát illeti, az eleve tekintélyes volumen növekvő tendenciát mutat. A túrák átlagos látogatószáma alkalmanként 30 fő (BBG), ami nem mutat jelentős fluktuációt, csupán az időjárás és a túra nehézségi foka befolyásolja a létszámot. Mindössze kb. 15%-ban fordult elő, hogy a túrán résztvevők száma 20 fő alá esett (BBG adatközlései alapján). A BBG 50 főben limitálja egy-egy túra maximális létszámát (kivéve buszos túrák), hiszen előlött már mind technikai, mind természetvédelmi szempontból fenntarthatósági kérdések merülnek fel. A BBG egyik erőssége a vezetett túrák magas minősége és gyakorisága, melynek alapját a geopark teljes területét lefedő

szelektív Mátaverebély-Szentkútra is szerveznek túrákat, ahol a geológiai és vallástörténeti, egyházi kulturális értékek szerves egészet alkotnak, például a barátlakások esetében.

A nemzetközi tendenciákat figyelembe véve (globális geoparkok számának gyorsuló növekedése) és a hazai két geopark adatait tanulmányozva összességében elmondható, hogy a turizmus e viszonylag új formája már most is jelentős. Az állítás helyességét alátámasztandó meg kell említeni, hogy jelenleg épp a leendő harmadik hazai geopark pályázati előkészületei zajlanak. 2020. június 30-án a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, a Magyar Geopark Bizottság (MGB) támogatásával, regisztráltatta magát az UNESCO Globális Geopark cím aspirantúrájára Bükk-vidék Geopark elnevezéssel. Novemberben került sor a végleges

pályázati anyag beadására, amit helyszíni ellenőrzés után bírál el az erre hivatott nemzetközi testület, aki ezután dönt a cím odaítéléséről (MGB adatközlései alapján).

4. A Nemzeti Geopark Konceptió

A *geopark brand* a turizmus, illetve a környezet- és természetvédelem egyik legújabb vívmánya. Hazánkban azonban a geopark jogszabályi szinten nincs meghatározva. A Magyar Geopark Bizottság (MGB) Nemzeti Geopark Konceptióban (MGB 2019) megfogalmazott álláspontja szerint szükséges lenne a Globális Geoparkok Hálózatán belül megszervezni egy kisebb léptékű, nemzeti szintű kategóriát, mert vélhetően vannak és lesznek is olyan területek, ahol akár technikai, akár szakmai okok miatt nem, vagy csak óriási erőfeszítések árán lehet megszerezni az UNESCO védjegyét, miközben jelentősek a védendő bemutatatható értékek. Földtudományi értékeink rendkívül sokszínűek, azonban leginkább kistáji szinten jelennek meg, míg egy UNESCO geopark vagy viszonylag nagy kiterjedésű területet fed le, ahol a földtudományi értékek változatosak és nagy számban jelennek meg (BBG), vagy egy kisebb területet érint, ahol azonban olyan attrakciót látunk, amely nemzetközi szinten is kellő vonzerővel bírhat (NNG).

Az elképzelést erősítendő meg kell jegyezni, hogy a *nemzeti geopark* ma már több országban is létező kategória. Az UNESCO Földtudományi Tagozatának útmutatásai alapján elsőként Kína létesített tizenegy nemzeti léptékű geoparkot, amelyvel a földtudományi örökségvédelem hatékonyabb előmozdítása volt a célja (XUN-MILLY 2002).

Hazánkban a Nemzeti Geopark Konceptiót a Magyar Geopark Bizottság dolgozta ki, melyet az érintett miniszter 2019-ben hagyott jóvá. A MGB által megfogalmazott definíció szerint a nemzeti geopark a földtudományi, természeti és a kulturális örökséget középpontba helyező, a helyi közösségek (önkormányzatok, társadalmi szervezetek, gazdálkodó szervezetek és az érintett lakosság) összefogásának eredményeként létrejövő geoturisztikai célú együttműködés, amely terület- és vidékfejlesztési célok megvalósításához is hozzájárul.

A MGB megteremtette továbbá azt a szakmai környezetet, előzetes szakmai dokumentációt, ami a nemzeti park és natúrpark hálózat mellett a nemzeti geopark hálózat létrehozását hivatott elősegíteni. Várhatóan a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény módosításával mindez jogszabályi háttérrel is kap.

Megjegyzendő, hogy a nemzeti geopark rang elérése is számos bonyodalommal járhat. A szakmai teendőknél túl (például geotópleltár és kulturá-

lis értéktár összeállítása) komoly szervezési feladatok (pályázási folyamat lebonyolítása, a résztvevő felek és partnerek érdekeinek összehangolása) hárnak a kezdeményező félre. A MGB koncepciója szerint ugyanis egy nemzeti geopark létrehozása alulról jövő kezdeményezés eredménye kell, hogy legyen, ami a térségben működő önkormányzatok, civil szervezetek, egyesületek, vállalkozások és más szervezetek, valamint az ott lakó magánszemélyek közös szándékán alapul.

4.1. EGY LEHETSÉGES NEMZETI GEOPARK

E rövid alfejezetben azt szeretnénk felvázolni, miért járna jobban egy térség, ha a turizmusfejlesztéssel kapcsolatos koncepcióját, terveit, illetve a már megvalósult fejlesztéseit olyan turisztikai termékkel (esetünkben geoturizmussal) egészítené ki, ami a már folyamatban lévő beruházások mellett komplexebbé tenné a jövő turizmusát, egyúttal fenntarthatóbb irányba terelné azt, továbbá bekapcsolna a rendszerbe olyan, már meglévő, turisztikai értékkel is rendelkező attrakciókat, amelyek jelenleg periferikus helyzetben vannak.

Jelenleg a Sopron-Fertőtáj kiemelt turisztikai fejlesztési térségben zajlik nagyarányú turisztikai termékfejlesztés, amelyet konkrét és célzott beruházásokkal kormányrendelet (a turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról szóló 429/2016. (XII. 15.) Korm. rendelet) szabályoz, valamint egy erre a célra létrehozott nonprofit kft (a 100%-ban állami tulajdonban álló Sopron-Fertő Turisztikai Nonprofit Zrt.) koordinál.

Sopron az ezredfordulót követően, különösen miután csatlakoztunk a schengeni övezethez, mérhetően veszített turisztikai pozíciójából. Míg 2010-ben a hetedik legnépszerűbb hazai úti cél volt, addig 2018-ban már csak a tizenötödik (BARCZA et al. 2020). Az okok sokrétűek. A fejlett turizmussal rendelkező Ausztria közelsége, a megyében és a régióban található turisztikai célterületek (Győr, termálfürdők) felértékelődése, a jelenség, hogy a turizmus-vendéglátás képzésben végzetek a vonzóbb osztrák területeken helyezkednek el, valamint a turizmus trendjeinek megváltozása: míg a hetvenes-nyolcvanas években az épített örökség vonzereje önmagában is elegendő volt, ez ma kevésnek bizonyul (EGYED 2014, 2017).

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi beruházások a fenti problémák közt említett hiányzó turisztikai elemeket igyekeznek pótolni: Alpin Park, Fertő-tavi fejlesztések, Lővér Fürdő és Csík Ferenc Uszoda fejlesztése, szállodafejlesztés bor-, és konferenciaturizmus profillal, a gasztroturizmus általános fejlesztése, családi élménytúrák fejlesztése.

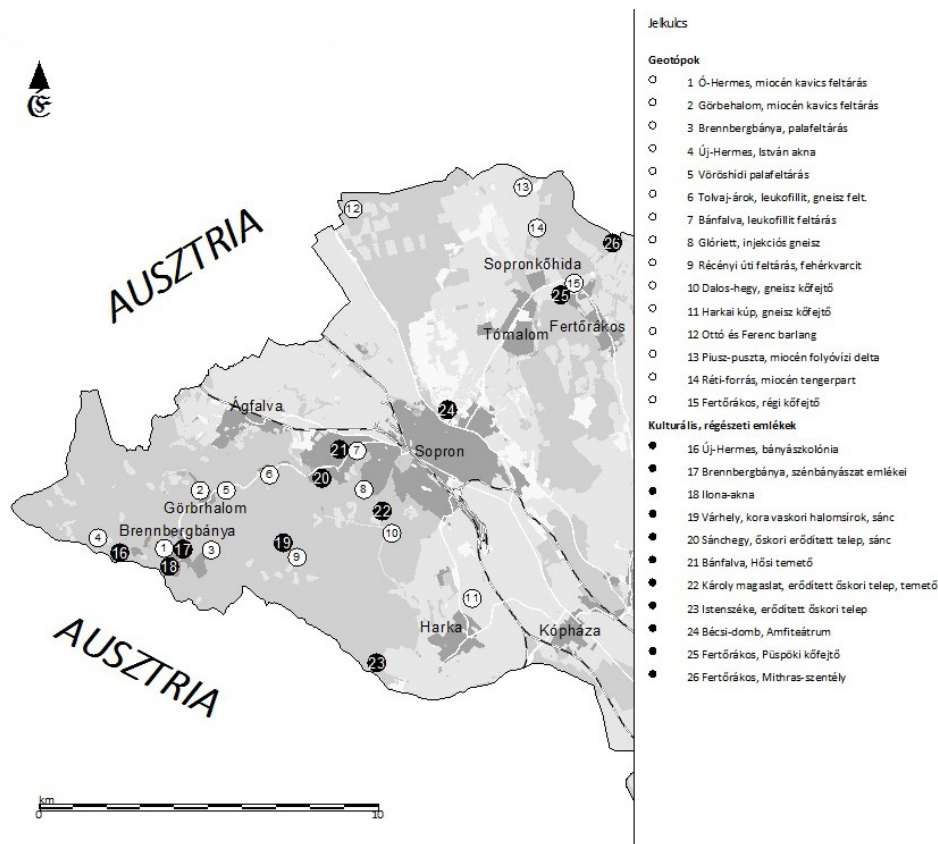
Probléma, hogy a turizmus szempontjából egyébként is periférián lévő Soproni-hegység kimarad a fejlesztésekből, holott mind kultúrtörténeti, mind földtudományi szempontból jelentős és védendő értékeket rejt, amelyről gyakran a helybeliek sem tudnak. A geoturisztikai irányú fejlesztés nem csak a fentiekben felvázolt módon szolgálja, szolgálná a fenntarthatóságot és a turizmus fejlődését. A geoparki működés eddigi tapasztalatai alapján elmondható, hogy a geotúrák, látogatóközpontok, tanösvények stb. látogathatósága – diverzifikálva a turizmus helyi palettáját (MIKHAILENKO-RUBAN 2019) – hozzájárul a tartózkodási idő meghosszabbításához, illetve a látogatószám térben való optimális eloszlásához. A geoparkokhoz hasonló attrakciók segítik a szezonális csökkenését (CHROBAK 2014), valamint más turisztikai szereplőkkel összefogva, kombinált belépőjegyekkel, egymásnak reklámlehetőséget biztosítva segíti a hálózatosodást és erősíti a turizmusban résztvevők kohézióját, ami növeli a rendszer hatékonyságát (ez utóbbi jelenség jól megfigyelhető a

BBG területén). A Sopron térségére vonatkozó turisztikai célkitűzések egybevágnak a fenti megállapításokkal. A geoturizmushoz kötődő helyi gazdaságfejlesztés, elsősorban a turizmusban való részvétellel és az védjegyes geoparki termékek felkarolásával lehetőséget biztosít az elszigetelt, a gazdasági vérkeringésbe nehezen becsatlakozó területek (itt Brennbergbánya, Hermesek) felzárkóztatásához (FARSANI et al. 2011a, FARSANI et al. 2011b, NGWIRA 2015).

A terület földtudományi és kultúrtörténeti értékeiről elmondható, hogy a Soproni-hegység és közvetlen környezete (Fertőmelléki-dombság) országos jelentőségű földtudományi értékekkel rendelkezik, számos, hazánkban kizárólag a területen található kőzettípussal és földtani alapszervénnyel (1. ábra). A hegység egyben a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság tájvédelmi körzete. A terület egyediségét azok a kőzettípusok adják, amelyek hazánkban csak itt fordulnak elő, és több közülük Magyarország legidősebb formációi közé tartozik (IVANCSICS 1982).

1. ábra

Sopron környéki geotópok és kulturális, régészeti emlékek

Forrás: saját szerkesztés BUDAI-GYALOG (2009), a MBFSZ webes térképei (2020) és Losonczy Máté (vezető régész, Győri Járási Hivatal Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály) adatközlése alapján

Az óidei, erősen átalakult kőzetek, a *csillámpalák* és a *gneiszek*, itt a felszínen tanulmányozhatóak, míg, ha ezek rokonait a Keleti-Alpokban keresnénk, 25 millió év alatt felhalmozódott üledéket kellene lebontanunk a megtekintésükhöz. Az egykori bányászatnak köszönhetően rendkívül látványos helyszíneken figyelhetjük meg a fiatalabb, újidei (miocén), egykor leginkább a heglábi mocsaras, illetve a partközeli sekély tengeri környezetben képződött üledékeket (*brennbergi széntelepes* rétegsor, a látványos fossziliáiról híres *rákosi mészkő* (2. ábra), vagy a *bádeni agyag*). Erős szárazföldi lepusztulás eredménye a hegység nyugati részét borító *vastag kavicsstakaró* (MAKÁDI 2000, DÁVID 2011).

2. ábra

Rákosi Mészkő Formáció a Miocén Kőbánya Kft. területén

Forrás: Nagy Mónika felvétele

A terület jelentős kultúrtörténeti, régészeti kincsekkel is rendelkezik. A számos, említésre érdemes attrakció közül például további turisztikai célú fejlesztésre méltó a kora vaskori halomsírokat magában rejtő Várhely (GÖMÖRI 2007), illetve a több száz év munkájával létrehozott, majd egy tollvonással pusztulásra ítélt bányásztelepülés, Brennbergbánya megmaradt bányászati emlékei (BECHER 2001), ahol a geoparki gondolat a geológia és az arra épülő gazdálkodás egybefonódásával leginkább megtestesül (3. ábra).

A felsorolt lehetséges attrakciók többsége a valóságban csak a földtudományi (és más releváns) szakemberek által ismert. A hazánkban csak itt (ráadásul a városban) található *leukofillit* feltárást például egyetlen lekopott, egykor talán a védettségét jelző tábla őrzi. Véleményünk szerint a hegység és közvetlen környezete – hasonlóan a földtani rokonságot mutató, de fiatalabb Kőszegi-hegységgel

– geoturisztikai szempontból épp abban a helyzetben van, amikor egy UNESCO Globális Geopark rangért folytatott küzdelem vélhetően nem járna sikerrel. A kis területek nemzetközi szintű földtudományi jelentőségét ugyanis a két terület összefogása és az osztrák fél bevonása nélkül nehéz lenne igazolni. A Nemzeti Geopark Konceptió épp az ilyen esetek felkarolására jött létre. Félő azonban, hogy a kitüntetetten a földtudományi értékekre vonatkozó védettséget biztosító szabályozás nélkül e földtudományi- és vonatkozó kultúrtörténeti kincsek a köz számára ismeretlenek maradnak, vagy ami ennél is rosszabb, gyors erodálódásnak indulnak. Egy geopark létesítésének mindamelllett számos nehezítő tényezője lehet: legalább öt települési önkormányzat és minden, a területen működő, annak kezelésében érintett szervezet (nemzeti park, erdőgazdaság stb.) támogató együttműködése szükséges az engedélyezéshez (MGB 2019). Valószínűsíthető, hogy a térség turizmusa geopark nélkül is fellendülő fázisba kerül, amennyiben a tervezett beruházások megvalósulnak, és azok népszerűsítése folyamatossá válik. Mégis úgy véljük, hogy a geopark, mint *brand* megragadása hozzájárulhatna a turizmus diverzifikálásához és a terület felértékelődéséhez, miközben a turizmust fenntarthatóbb irányba terelné, illetve a jelenleg perifériára szorult településeknek is segítséget nyújthatna a felzárkózáshoz.

3. ábra

A brennbergbányai Szent Borbála templom, más néven Bányásztemplom

Forrás: Nagy Mónika felvétele

5. Összefoglalás

Az UNESCO Globális Geopark *brand* nivót jelző kulcskifejezéssé vált a turizmusban. Nem véletlen,

hogy az új tagok száma gyors növekedést mutatott a geopark hálózat húszéves pályafutása alatt. Valószínűsíthető, hogy az a terület, amelyik rendelkezik ugyan a geoturizmus szempontjából említésre méltó értékekkel, azonban mégsem válik a geopark hálózat tagjává, jelentős presztízs-növekedéstől fog elesni a jövőben.

A geoparkok és az erre épülő geoturizmus újdonság ereje abban a komplex felfogásban rejlik, miszerint a geopark összefüggéseiben értelmezi és kezeli az örökségi elemeket: a földtani múlt nyomán megmaradt anyaközet bázisán kialakuló recens élővilág, valamint ezen erőforrásokra is épülő történelmi-, kulturális értékek és a hagyományörzés összességét. A geoparkok és a geoturizmus küldetése, hogy ezeket az értékeket be is mutassa, illetve népszerűsítse nemcsak a vendégek, hanem a helybeliek körében is, és segítséget nyújtson a helyi gazdaság-, illetve területfejlesztésben. A lokális értékek megértése és megismerése, a helyiek bevonása egy-egy attrakció létrehozásába és a turizmus kínálati oldalán elhelyezkedő szolgáltató pozíciókba, valamint a helyi termékek népszerűsítése mind hozzájárul a kisközösségek kohéziójának erősödéséhez és a vidék népességmegtartó erejéhez.

A MGB által kidolgozott koncepció szerint a nemzeti geopark, mint új, védelmet garantáló kategória, bevezetése lehetővé tenné a nemzetközi minősítést elérni nem tudó, de védendő földtudományi értékekkel rendelkező területeink geopark hálózatba kerülését.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány megírását az EFOP-3.6.1-16-2016-00018 „A felsőoktatási rendszer K+F+H szerepvállalásának növelése intelligens szakosodás által Sopronban és Szombathelyen” című projekt támogatta. Köszönettel tartozunk Losonczi Máté régésznek, a Bakony-Balaton- és Novohrad-Nógrád Globális Geoparknak, valamint a Magyar Geopark Bizottságnak támogató együttműködésükért.

Felhasznált irodalom

- ALBERT G. – PÁL M. – SHWARCZ GY. (2018): *Csopak és környéke geotúratérképe*. Schwarcz Térkép, Tök.
- BARCZA A. – CSAPÓ J. – HINEK M. – MARTON G. (2020): Sopron turisztikai szezonálisának és a turizmusfejlesztés szükséges irányainak vizsgálata. *Földrajzi Közlemények*. 144(1). pp. 65–78. <https://doi.org/10.32643/fk.144.1.5>
- BECHER N. (2001): *Beszél a brennbergi múlt*. Brennbergi Kulturális Egyesület, Sopron-Brennbergbánya.
- BUCKLEY, R. (2010): Environmental Inputs and Outputs in Ecotourism: Geotourism with a Positive Triple Bottom Line? *Journal of Ecotourism*. 2(1). pp. 76–82. <https://doi.org/10.1080/14724040308668135>
- BUDAI T. – GYALOG L. (szerk.) (2009): *Magyarország földtani atlasza országjáróknak: 1:200 000*. Magyar Állami Földtani Intézet, Budapest.
- BUREK, C. (2012): The Role of LGAPs (Local Geodiversity Action Plans) and Welsh RIGS as Local Drivers for Geoconservation within Geotourism in Wales. *Geoheritage*. 4. pp. 5–63. <https://doi.org/10.1007/s12371-012-0054-4>
- CHEN, A. – NG, Y. – ZHANG, E. – TIAN, M. (2020): *Dictionary of Geotourism*. Science Press Beijing, Springer, Beijing.
- CHROBAK, A. (2014): Geotourism in the Podhale Region as an opportunity to reduce the tourist overpopulation in the Polish part of the Tatra Mountains. *GEOTOUR & IRSE 2014 conference proceedings*. pp. 181–197.
- CLEAL, C. J. – THOMAS, B. A. – BEVINS, R. – WIMBLEDON, W. A. P. (1999): GEOSITES – an international geoconservation initiative. *Geology Today*. 15(2). pp. 64–68. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2451.1999.1502006.x>
- DÁVID A. (2011): *Paleontológia*. EKF TTK, Eger.
- DOWLING, R. (2013): Global Geotourism – An Emerging Form of Sustainable Tourism. *Czech Journal of Tourism*. 2(2). pp. 59–79. DOI: 10.2478/cjot-2013-0004
- DOWLING, R. – NEWSOME, D. (2018): *Handbook of Geotourism*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK; Northampton, USA.
- EGYED K. (2014): Gondolatok a soproni régió turisztikai versenyképességéről. *Soproni Szemle*. 68(4). pp. 407–418.
- EGYED K. (2017): A turisztikai ágazat fejlődése. In: Jankó F. – Fábrián A. – Hardi T. (szerk.): *Burgenland*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet. pp. 353–384.
- FARSANI, N. T. – COELHO, C. – COSTA, C. (2011a): Geotourism and geoparks as novel strategies for socio-economic development in rural areas. *International Journal of Tourism Research*. 13(1). pp. 68–81. <https://doi.org/10.1002/jtr.800>
- FARSANI, N. T. – COELHO, C. – COSTA, C. – NETO de CARVALHO, C. N. (eds) (2011b): *Geoparks and Geotourism. New Approaches to Sustainability for the 21st Century*. BrownWalker Press. Boca Raton, Florida, USA.
- FUTÓ J. (2013): *Túrajavaslatok – A természet élménye a Balaton mellékén és a Bakonyban*. Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Csopak.

- GAMKRELIDZE, I. – OKROSTSVARIDZE, A. – KOIAVA, K. – MAISADZE, F. (2021): *Geotourism potential of Georgia, the Caucasus*. Springer, Cham, Switzerland.
- GÖMÖRI J. (2007): A nyugati határvidék korai sáncváraitól, különös tekintettel Sopronra. Über die frühen Burgwälle des westlichen Grenzgebietes des mittelalterlichen Ungarns, mit besonderem Hinblick auf Sopron. *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője*. 31(2). pp. 187–216.
- HORVÁTH G. (2019): A földrajzi ismeretek terjesztésének új színterei: a geoparkok. *GeoMetodika*. 3(3). pp. 19–27.
<https://doi.org/10.26888/GEOMET.2019.3.3.2>
- HOSE, T. A. (1996): Geotourism, or can tourists become casual rock hounds? In: Benett, M. R. – Doyle, P. – Prosser, C. D. (eds): *Geology on your doorstep*. The Geological Society, London. pp. 207–228.
- HOSE, T. A. (2012): Editorial: Geotourism and Geoconservation. *Geoheritage* 4. pp. 1–5.
<https://doi.org/10.1007/s12371-012-0059-z>
- IVANCSICS J. (1982): A Soproni-hegység fejlődéstörténeti vázlatja. *Bányászati és kohászati lapok. Bányászat*. 115. 1. Különszám. pp. 19–23.
- KELLEY, D. – PAGE, K. – QUIROGA, D. – HERRERA, R. (2019): *In the Footsteps of Darwin: Geoheritage, Geotourism and Conservation in the Galapagos Islands*. Springer, Cham, Switzerland.
- MAKÁDI M. (2000): Az Alpokalja. In: Karátson D. (szerk.): *Pannon Enciklopédia: Magyarország földje*. Kertek Kiadó, Budapest.
- MGB (MAGYAR GEOPARK BIZOTTSÁG) (2019): *A magyarországi nemzeti geoparkok koncepciója*. Agrárminisztérium, Budapest.
- MIKHAILENKO, A. V. – RUBAN, D. A. (2019): Geo-Heritage Specific Visibility as an Important Parameter in Geo-Tourism Resource Evaluation. *Geosciences*. 9(4):146.
<https://doi.org/10.3390/geosciences9040146>
- NGWIRA, P. M. (2015): Geotourism and Geoparks: Africa's Current Prospects for Sustainable Rural Development and Poverty Alleviation. In: Errami, E. – Brocx, M. – Semeniuk, V. (eds): *From Geoheritage to Geoparks. Geoheritage, Geoparks and Geotourism*. Conservation and Management Series. Springer, Cham. pp. 25–33.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-10708-0_2
- PÁLM. – ALBERT G. (2020): Csopak és környékének geoturisztikai felmérése. *Földrajzi Közlemények*. 144(2). pp. 153–170.
<https://doi.org/10.32643/fk.144.2.2>
- PROGEO (1991): *Digne-les-Bains declaration*. ProGEO, Digne.
- TARDY J. – SZARVAS I. (2008): A Yellowstone-tól a geoparkokig. Új esély a földtudományi értékek védelmére. *Természet Világa*. 139(2). pp. 9–13.
- TARDY J. – SCHMIDT A. – CSEPREGI I. – ZSEMBERY Z. (2018): Természetvédelem. In: Kocsis K. (főszerk.): *Magyarország nemzeti atlasza: Természeti környezet*. Magyar Tudományos Akadémia, Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet, Budapest.
- WIMBLETON, W. A. P. (1996): Geosites – a new conservation initiative. *Episodes*. 19(3). pp. 87–88.
- WIMBLETON, W. A. P. – SMITH-MEYER, S. (2012): *Geoheritage in Europe and its conservation*. ProGEO.
- XUN, Z. – MILLY, W. (2002): National geoparks initiated in China: Putting geoscience in the service of society. *Episodes*. 25(1). pp. 33–37.
<https://doi.org/10.18814/epiiugs/2002/v25i1/005>

Internetes források

- EGN (EUROPEAN GEOPARKS NETWORK) (2020): *Meet our geoparks*. http://www.europeangeoparks.org/?page_id=168, Letöltve 2020. július 28.
- GEOPARK ANNUAL REPORTS (2016-2019): http://www.europeangeoparks.org/?page_id=1060, Letöltve: 2020. augusztus 3.
- GGN (GLOBAL GEOPARKS NETWORK) (2020): *UNESCO designates 15 new Geoparks in Asia, Europe, and Latin America*. <http://www.globalgeopark.org/News/News/11905.htm>, Letöltve: 2020. július 28.
- IGGP (INTERNATIONAL GEOSCIENCE AND GEOPARKS PROGRAMME) (2015): *Statutes of the International Geoscience and Geoparks Programme*. Document of the 38th General Conference of UNESCO, Paris. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260675.page=4>, Letöltve: 2020. július 29.
- MBFSZ (MAGYAR BÁNYÁSZATI ÉS FÖLDTANI SZOLGÁLAT): *Magyarország felszíni földtani térképe*. <https://map.mbfsz.gov.hu>, Letöltve: 2020. július 29.